
ИСТОРИОГРАФИЯ

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ

HISTORIOGRAPHY

УДК 930(438):94(476)

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ПОЛЬШИ В ОТНОШЕНИИ БЕЛОРУСОВ (1918–1939) В ПОЛЬСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ КОНЦА 1980-х – НАЧАЛА 2000-х гг.

А. Н. ЗАГИДУЛИН¹⁾

¹⁾Гродненский государственный университет им. Янки Купалы, ул. Ожешко, 22, 230023, г. Гродно, Беларусь

Рассматривается польская историография конца 1980-х – начала 2000-х гг., посвященная национальной политике Польши в отношении белорусов в 1921–1939 гг. Описывается трансформация взглядов польских историков конца 1980-х – начала 2000-х гг. на национальную политику межвоенной Польши, выявляются основные историографические позиции, сформировавшиеся в 1990-х – начале 2000-х гг. Делается вывод о том, что в 1980-х гг., в период существования Польской Народной Республики и ее социалистического партнерства с СССР, польские историки старались не поднимать острых вопросов польско-советских отношений. В исследованиях демонстрировался в целом мирный характер сосуществования этнических групп в межвоенной Польше. Определенная жесткость польской национальной политики по отношению к белорусам объяснялась необходимостью противостоять коммунистическому влиянию и русификации. О нарушениях конституционных прав и свобод белорусов в литературе не упоминалось. После ухода социалистической парадигмы в конце 1980-х гг. в польской историографии сформировались две основные концепции национальной политики государства в отношении белорусов. Первая концепция обращалась к наследию межвоенных идей, частично забытых в советское время. Суть этой концепции основывалась на мнении о том, что белорусское национальное меньшинство почти не владело национальным самосознанием, поэтому ассимиляция белорусов в Польше выглядела естественной. Полонизация белорусов была представлена как прогрессивный процесс приобщения к европейским цивилизационным ценностям. Сторонники данной концепции отмечали, что белорусское национально-освободительное движение было

Образец цитирования:

Загідулін АМ. Нацыянальная палітыка Польшчы ў адносінах да беларусаў (1918–1939) у польскай гістарыяграфіі канца 1980-х – пачатку 2000-х гг. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Гісторыя*. 2024;1:63–73. EDN: НКРЗНМ

For citation:

Zahidulin AM. National policy of Poland towards Belarusians (1918–1939) in Polish historiography of the end of 1980s – early 2000s. *Journal of the Belarusian State University. History*. 2024;1:63–73. Belarusian. EDN: НКРЗНМ

Автор:

Алексей Николаевич Загидулин – кандидат исторических наук, доцент; доцент кафедры истории Беларуси, археологии и специальных исторических дисциплин факультета истории, коммуникации и права.

Author:

Aliaksei M. Zahidulin, PhD (history), docent; associate professor at the department of history of Belarus, archeology and special historical disciplines, faculty of history, communication and tourism.
grsu054708@grsu.by
<https://orcid.org/0000-0002-6480-6412>

инспирировано советскими большевиками, которые хотели «раскачать» ситуацию в Западной Беларуси и создать видимость того, что местное население стремится к вхождению региона в состав СССР. Вторая концепция являлась менее распространенной. Ее теоретики К. Гомулка и В. Мих отстаивали точку зрения, согласно которой национальная политика польского государства была враждебной и вредной для белорусов. Эту политику историки не стеснялись называть ассимиляцией, а идеи правящих политических кругов – национализмом.

Ключевые слова: польская историография; история Западной Беларуси в составе Польши (1921–1939); национальная политика польских властей в отношении населения Западной Беларуси в составе Польши.

Благодарность. Исследование выполнено в рамках проекта Белорусского фонда фундаментальных исследований «Общественно-политическое развитие Западной Беларуси в составе Польши (1921–1939 гг.) в зарубежной историографии» (№ Г23ИП-036).

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ПАЛІТЫКА Польшчы ў адносінах да беларусаў (1918–1939) у польскай гістарыяграфіі канца 1980-х – пачатку 2000-х гг.

А. М. ЗАГІДУЛІН^{1*}

^{1*}Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы, вул. Ажэшка, 22, 230023, г. Гродна, Беларусь

Разглядаецца польская гістарыяграфія канца 1980-х – пачатку 2000-х гг., прысвечаная нацыянальнай палітыцы Польшчы ў адносінах да беларусаў у 1921–1939 гг. Апісваецца трансфармацыя поглядаў польскіх гісторыкаў канца 1980-х – пачатку 2000-х гг. на нацыянальную палітыку міжваеннай Польшчы, вызначаюцца асноўныя гістарыяграфічныя пазіцыі, сфарміраваныя ў 1990-я – пачатку 2000-х гг. Робіцца выснова аб тым, што ў 1980-я гг., у перыяд існавання Польскай Народнай Рэспублікі і яе сацыялістычнага партнёрства з СССР, польскія гісторыкі імкнуліся не ўздзімаць вострых пытанняў польска-савецкіх адносін. У даследаваннях дэманстраваўся ў цэлым мірны характар суіснавання этнасаў у міжваеннай Польшчы. Пэўная жорсткасць польскай нацыянальнай палітыкі тлумачылася неабходнасцю супрацьстаяць камуністычнаму ўплыву і русіфікацыі. Пра парушэнні канстытуцыйных праў і свабод беларусаў у літаратуры не згадвалася. Адзначаецца, што пасля таго, як сацыялістычная парадыгма ў канцы 1980-х гг. страціла актуальнасць, у польскай гістарыяграфіі сфарміраваліся дзве асноўныя канцэпцыі нацыянальнай палітыкі дзяржавы ў адносінах да беларусаў. Першая канцэпцыя звярталася да спадчыны міжваенных ідэй, часткова забытых у савецкі час. Сутнасць дадзенай канцэпцыі грунтавалася на меркаванні аб тым, што беларуская нацыянальная меншасць амаль не валодала нацыянальнай самасвядомасцю, таму асіміляцыя беларусаў у Польшчы выглядала натуральна. Паланізацыя беларусаў падавалася як прагрэсіўны працэс іх далучэння да еўрапейскіх цывілізацыйных каштоўнасцей. Прыхільнікі гэтай канцэпцыі адзначалі, што беларускі нацыянальна-вызваленчы рух быў інспіраваны савецкімі бальшавікамі, якія хацелі «разгайдаць» сітуацыю ў Заходняй Беларусі і стварыць бачнасць таго, што мясцовае насельніцтва імкнецца да ўваходжання рэгіёна ў склад СССР. Другая канцэпцыя з’яўлялася менш распаўсюджанай. Яе тэарэтыкі К. Гомулка і У. Мих адстойвалі пункт гледжання, згодна з якім нацыянальная палітыка польскай дзяржавы была варожай і шкоднай для беларусаў. Дадзеную палітыку гісторыкі не саромеліся называць асіміляцыйнай, а ідэі кіруючых палітычных колаў – нацыяналізмам.

Ключавыя словы: польская гістарыяграфія; гісторыя Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы (1921–1939); нацыянальная палітыка польскіх улад у адносінах да насельніцтва Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы.

Падзяка. Даследаванне выканана ў межах праекта Беларускага фонду фундаментальных даследаванняў «Грамадска-палітычнае развіццё Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы (1921–1939 гг.) у замежнай гістарыяграфіі» (№ Г23ИП-036).

NATIONAL POLICY OF POLAND TOWARDS BELARUSIANS (1918–1939) IN POLISH HISTORIOGRAPHY OF THE END OF 1980s – EARLY 2000s

A. M. ZAHIDULIN^a

^aYanka Kupala State University of Grodno, 22 Azheshka Street, Grodno 230023, Belarus

The Polish historiography of the late 1980s – early 2000s, devoted to Poland’s national policy towards Belarusians in 1921–1939, is considered. The transformation of the views of Polish historians of the late 1980s – early 2000s on the national policy of interwar Poland is described, the main historiographical positions formed in the 1990s – early 2000s are revealed. It is

concluded that in the 1980s – during the existence of the Polish People’s Republic and its socialist partnership with the USSR – Polish historians tried not to raise sharp points Polish–Soviet relations. The research demonstrated the mostly peaceful nature of the coexistence of ethnic groups in interwar Poland. A certain rigidity of the Polish national policy towards Belarusians was explained by the need to resist communist influence and Russification. Violations of the constitutional rights and freedoms of Belarusians were not mentioned. After the departure of the socialist paradigm in the late 1980s, two main concepts of the state’s national policy towards Belarusians were formed in Polish historiography. The first concept addressed the legacy of interwar ideas, partially forgotten in Soviet times. The essence of this concept was based on the opinion that the Belarusian national minority had almost no national identity, so the assimilation of Belarusians in Poland looked natural. The polonisation of Belarusians was presented as a progressive process of assimilation to European civilisational values. Proponents of this concept noted that the Belarusian national liberation movement was inspired by the Soviet Bolsheviks, who wanted to shake up the situation in Western Belarus and create the appearance that the local population aspires to the region becoming part of the USSR. The second concept was less common. Its theorists K. Gomulka and V. Mih defended the point of view that the national policy of the Polish state was hostile and harmful to Belarusians. Historians have not hesitated to call this policy assimilation, and the ideas of the ruling political circles – nationalism.

Keywords: Polish historiography; history of Western Belarus within Poland (1921–1939); national policy of the Polish authorities towards Belarusians within Poland.

Acknowledgements. The research was carried out within the framework of the project of the Belarusian Republican Foundation for Fundamental Research «Socio-political development of Western Belarus as part of Poland (1921–1939) in foreign historiography» (No. G23IP-036).

Уводзіны

Пытанне аб нацыянальнай палітыцы дзяржаўных улад міжваеннай Польшчы ў адносінах да беларусаў, што знаходзіліся ў яе складзе ў 1918–1939 гг., з’яўляецца адным з самых спрэчных у гістарычнай навуцы. Яго дыскусійнасць абумоўлена рознымі поглядамі айчынных і польскіх гісторыкаў на мэты, характар і вынікі дадзенай палітыкі. Польская гістарыяграфія мае глыбокія традыцыі вывучэння тэмы знаходжання Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы. Мэта нашага даследавання – прасачыць трансфармацыю поглядаў польскіх гісторыкаў канца 1980-х – пачатку 2000-х гг. на нацыянальную палітыку міжваеннай Польшчы і вызначыць асноўныя гістарыяграфічныя пазіцыі, сфарміраваныя ў 1990-я – пачатку 2000-х гг.

Польская гістарыяграфія заходнебеларускіх праблем вывучалася цэлай пляядай беларускіх гісто-

рыкаў¹. З навейшых айчынных даследаванняў неабходна адзначыць работу А. Г. Цымбала [1]. З дапамогай метаду гістарычнай імагалогіі даследчык разгледзеў вобраз Заходняй Беларусі ў польскай гісторыі, літаратуры, сацыялогіі і культуралогіі. А. Г. Цымбал сцвярджае, што фарміраванне вобразу беларускага насельніцтва ў Польшчы было абумоўлена ў першую чаргу яго канфесійным адрозненнем, а таксама культурна-цывілізацыйнай і эканамічнай адсталасцю. Пункт гледжання польскай гістарыяграфіі на «крэсы» даследчык ацэньвае як «палонацэнтрычны» і адзначае, што ён з’яўляецца прыкладам этнацэнтрычнага гістарычнага дыскурсу. Праблемай польскай гістарыяграфіі, прысвечанай палітычнаму жыццю Заходняй Беларусі, А. Г. Цымбал лічыць дамінаванне польскага метадалагічнага нацыяналізму [2].

Метадалогія даследавання

Метадалагічную аснову даследавання складаюць прынцыпы гістарызму і аб’ектыўнасці. Прынцып гістарызму дазволіў разгледзець развіццё польскай гістарыяграфіі, прысвечанай грамадска-палітычнаму развіццю Заходняй Беларусі. Гнасеалагічнае значэнне прынцыпу аб’ектыўнасці заключаецца ў прызнанні каштоўнасці рознабаковых падыходаў да даследавання. Метадалагічны інструментарый артыкула прадстаўлены агульнанавуковымі і спецыяльна-гістарычнымі метадамі. З выкарыстаннем гісторыка-генетычнага метаду былі выяўлены пры-

чыны і фактары фарміравання і трансфармацыі поглядаў і ацэнак польскіх гісторыкаў, якія займаліся вывучэннем польскай нацыянальнай палітыкі ў адносінах да насельніцтва Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы ў 1920–30-я гг. Гісторыка-кампаратывісцкі метада дазволіў вызначыць агульныя і адметныя рысы гістарыяграфічных пазіцый розных вучоных. З дапамогай гісторыка-тыпалагічнага метаду ўдалося класіфікаваць гістарыяграфічныя пазіцыі па азначанай тэме, а таксама вызначыць храналагічныя перыяды ў вывучэнні гісторыі міжваеннай

¹Загідулін А. М. Польская гістарыяграфія гісторыі міжваеннай Заходняй Беларусі ў ацэнках беларускіх гісторыкаў // Польшка-беларускія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі : матэрыялы XXV Міжнар. навук. канф. «Шлях да ўзаемнасці» = Polsko-białoruskie związki jezykowe, literackie, historyczne i kulturowe : materiały XXV Miedzynar. konf. nauk. «Droga ku wzajemnosci» (Białystok, 18–19 pazdz. 2019) / pod red. B. Siegienia. Białystok : Zarząd Gł. Białorus. T-wa Społeczno-Kulturalnego, 2019. С. 371–376.

Заходняй Беларусі польскімі навукоўцамі. Выкарыстанне сукупнасці сучасных прынцыпаў і метадаў гістарычнай навукі дазволіла атрымаць но-

вую навуковую інфармацыю і інтэрпрэтаваць гістарыяграфічныя крыніцы, якімі выступілі работы польскіх гісторыкаў канца 1980-х – пачатку 2000-х гг.

Вынікі і іх абмеркаванне

У часы існавання Польскай Народнай Рэспублікі (ПНР) нацыянальная палітыка польскіх улад вывучалася дастаткова грунтоўна. У цэнтры ўвагі даследчыкаў былі праграмы розных палітычных групавак [3]. У гэты перыяд польскія гісторыкі імкнуліся не ўздываць вострых пытанняў польска-савецкіх адносін. У даследаваннях дэманстраваўся ў цэлым мірны характар суіснавання этнасаў у міжваеннай Польшчы. У якасці прыкладу можна прывесці адну з прац Е. Тамашэўскага, якая нават сваёй назвай «Айчына не толькі палякаў»² дэманструе павягу польскіх улад да нацыянальных меншасцей. Негатыўныя адносіны з боку пэўных палітычных колаў да этнаканфесійных меншасцей у Польшчы Е. Тамашэўскі тлумачыў доўгім знаходжаннем польскага народа ў складзе іншых дзяржаў. Неабходнасць супрацьстаяць германізацыі і русіфікацыі выпрацавала ў палякаў абарончую рэакцыю. Варожыя адносіны да чужых нацый захаваліся і пасля атрымання незалежнасці [4, s. 194–195]. Але ў цэлым сітуацыя не была крытычнай.

У канцы 1980-х гг. ідэалагічны ўплыў камуністычнай партыі страціў актуальнасць. У грамадска-палітычнай думцы Польшчы паўстала пытанне наконт фарміравання новай парадыгмы адносін з усходнімі суседзямі – літоўцамі, беларусамі і ўкраінцамі. Існавалі два варыянты: вяртанне да імперскага праекта, які рэалізоўваўся ў 1920–30-я гг., і развіццё гістарыяграфічнага напрамку, які прадугледжваў грамадска-палітычнае развіццё беларускага насельніцтва пад лозунгам «За нашу і вашу свабоду» і культываваўся палякамі ў часы Расійскай імперыі, а таксама ў ранні савецкі перыяд.

Пытаннем аб тым, чым жывуць народы за ўсходняй мяжой, задаваўся вядомы польскі публіцыст і палітолаг Казімір Падляскі (сапраўднае імя – Б. Скарадзінскі) у манаграфіі «Беларусы, літоўцы, украінцы» [5], якая зведала шэсць перавыданняў. На момант напісання працы беларусы, літоўцы і ўкраінцы жылі яшчэ ў СССР. Польшчу аўтар лічыў ужо незалежнай і разважаў наконт таго, якую палітыку палякі павінны праводзіць у адносінах да сваіх усходніх суседзяў. Казімір Падляскі прыйшоў да наступнай высновы: свядомыя беларусы, літоўцы і ўкраінцы павінны скіроўваць свае погляды на Польшчу як на калыску свабоды і транслятар заходніх цывілізацыйных і культурных каштоўнасцей [5, s. 6]. Публіцыст звяртаў увагу на тое, што ў 1980-я гг. беларусы знаходзіліся на этапе стварэння ўласнай культуры і павінны былі лавіраваць паміж двума млы-

нарскімі камянямі – польскай культурай і рускай культурай. На думку Казіміра Падляскага, беларусы не мелі вопыту 20-гадовай незалежнасці, як літоўцы ў 1920–30-я гг., або вопыту актыўнага нацыянальна-вызваленчага руху, як украінцы, таму для іх існавала пагроза страты нацыянальнай ідэнтычнасці шляхам русіфікацыі [5, s. 21].

На фарміраванне вобраза Беларусі і беларусаў у грамадска-палітычнай думцы Польшчы ў пачатку 1990-х гг. паўплывала творчасць палітолага, гісторыка і актыўнага ўдзельніка польскага апазіцыйнага руху Юзафа Дарскага (сапраўднае імя – Е. Таргальскі). У кнізе «Беларусь. Гісторыя, сучаснасць, нацыянальныя канфлікты» [6] ён прадстаўляе кароткую даведку па гісторыі беларусаў з часоў існавання Полацкага княства. Пры гэтым большую ўвагу аўтар надае пачатку XX ст., у тым ліку перыяду знаходжання Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы. На думку даследчыка, на гістарычнае развіццё БССР у 1920–30-я гг. значны ўплыў аказалі камуністычныя рэпрэсіі. У грамадска-палітычным жыцці насельніцтва Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы Юзаф Дарскі вызначае два асноўныя кірункі: шырокі радыкальны камуністычны рух у 1920-я гг., які быў абумоўлены моцным уплывам савецкіх камуністаў і беднасцю пераважнай часткі беларусаў, і каталіцкую і праваслаўную хрысціянскую дэмакратыю. Аўтар падкрэслівае, што сярод прыхільнікаў абодвух кірункаў былі дэпутаты і сенатары. Стварэнне праваслаўнай аўтакефальнай царквы ў Польшчы аўтар называе спробай забяспечыць беларусаў магчымасцю мець духоўную апору. Ён не згадвае, што сапраўднай прычынай гэтай ініцыятывы было не імкненне патурбавацца аб праваслаўных беларусах і ўкраінцах, а жаданне зрабіць царкву органам дзяржаўнай прапаганды. Сярод негатыўных праяў нацыянальнай палітыкі Польшчы ў адносінах да беларусаў Юзаф Дарскі называе паланізацыю [6, s. 23–26]. Характарызуючы польска-беларускія адносіны, публіцыст адзначае іх у цэлым мірны характар ва ўсе гістарычныя перыяды, у тым ліку ў часы войнаў і рэвалюцый. Таксама аўтар падкрэслівае, што палякі ўдзельнічалі ў беларускім нацыянальным руху. Акрамя таго, у працы адзначаецца, што каталіцкая царква на тэрыторыі Беларусі працягвае заставацца транслятарам польскай ідэнтычнасці.

Казімір Падляскі і Юзаф Дарскі з’яўляліся ў першую чаргу палітыкамі і публіцыстамі, а потым ужо навукоўцамі. Яны імкнуліся сфарміраваць пэўную грамадскую думку, якая дапамагла б рэалізаваць

²Тут і далей пераклад наш. – А. З.

пэўныя геапалітычныя задачы: завяршыць распад СССР і не даць Расіі магчымасцей уплываць на былыя савецкія рэспублікі.

Такім чынам, у канцы 1980-х – пачатку 1990-х гг. у польскай грамадска-палітычнай думцы і ў палітычнай публіцыстыцы Беларусь і беларусы паўставалі ў вобразе саюзнікаў, народа, якому Польшча павінна дапамагчы ў пазбаўленні ад камуністычнага мінулага і ў еўрапейскай інтэграцыі. Правядзенне варожай у адносінах да беларусаў нацыянальнай палітыкі ў такую мадэль адносін не ўпісвалася. Таму негатыў паланізацыі, насаджэння каталіцызму і рэпрэсій супраць беларускіх грамадскіх дзеячаў польская гістарыяграфія тлумачыла неабходнасцю адэкватнай рэакцыі дзяржавы на камуністычны дыверсійны рух. Пры гэтым большасць гісторыкаў стараліся не акцэнтаваць увагу на мэтанакіраванай нацыянальнай асіміляцыі.

У пачатку 1990-х гг. Польшча імкнулася стаць «варотамі» ў навуковы свет Еўропы для постсавецкіх краін, якія знаходзіліся ў пошуку шляхоў развіцця, у тым ліку навукова-метадалагічнага. У Польшчы быў створаны шэраг навукова-даследчых і папулярызатарскіх устаноў, якія займаліся арганізацыяй і фінансаваннем даследаванняў па гісторыі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Сярод такіх арганізацый трэба назваць Цэнтр вывучэння Усходняй Еўропы (*Studium Europy Wschodniej*), Таварыства Інстытута Цэнтральнай і Усходняй Еўропы (*Towarzystwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*), фонд Стэфана Баторыя (*Fundacja Stefana Batorego*) і інш.

Польскія навукоўцы рэгулярна праводзілі мерапрыемствы, на якіх імкнуліся данесці свой пункт гледжання да калег з краін былога Савецкага Саюза і змяніць раней спрэчныя ацэнкі савецкай гістарыяграфіі на сваю карысць. У якасці прыкладу можна згадаць міжнародны калоквіум «Нацыянальныя і рэлігійныя меншасці ў посткамуністычнай Цэнтральнай і Усходняй Еўропе», які адбыўся ў 1992 г. у Любліне. На мерапрыемстве абмяркоўваліся пытанні этнаканфесійных адносін народаў, якія ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай у розныя часы, а таксама асаблівасці дзяржаўнай палітыкі Польшчы ў адносінах да нацыянальных і канфесійных меншасцей³.

У 1990-я гг. даследаваннем нацыянальнай палітыкі міжваеннай Польшчы пачалі займацца прадстаўнікі маладога пакалення вучоных. Сярод іх неабходна адзначыць люблінскага палітолага і гісторыка

В. Паруха. У 1996 г. ён абараніў доктарскую дысертацыю «Нацыянальныя меншасці ў палітычнай думцы лагера пілсудчыкаў (1926–1939)», а ў 2005 г. – хабілітацыйную працу «Палітычная думка лагера пілсудчыкаў (1926–1939)»⁴.

В. Парух выдзяляе два этапы ў развіцці палітычнай пазіцыі Ю. Пілсудскага і яго паплечнікаў. Першы этап ахоплівае 1926–1935 гг., другі этап – 1935–1939 гг. Ідэі нацыянальнай палітыкі эвалюцыяніравалі ад канцэпцыі дзяржаўнай кансалідацыі да канцэпцыі нацыянальнай кансалідацыі, якая прадугледжвала жорсткую палітыку ў адносінах да нацыянальных меншасцей. На думку аўтара, такія змены былі выкліканы наступнымі прычынамі: міжнароднай нестабільнасцю ў рэгіёне з нарастаючай пагрозай вайны; заменай палітычнага зместу паняцця «народ» на этнічны змест (фактычна гэта азначала пераход да пазіцыі нацыянальных дэмакратаў); эвалюцыяй каштоўнасцей дзяржавы ад падыходу «дабро для ўсіх» да прынцыпу выбарчай падтрымкі грамадзян з улікам іх рэлігійнай прыналежнасці, нацыянальнага паходжання і далучанасці да польскай духоўнай культуры (гэта было абумоўлена праявамі рэлігійнага і этнічнага сепаратызму); завяршэннем дыскусій па нацыянальным пытанні сярод розных колаў кіруючага палітычнага лагера і паступовым пераходам нацыянальнай палітыкі пад жорсткае кіраванне з цэнтра⁵.

На мяжы 1980–90-х гг. вывучэннем нацыянальнай палітыкі польскіх палітычных колаў у адносінах да беларусаў займалася гданьскі даследчык К. Гамулка, якая ў 1986 г. абараніла доктарскую дысертацыю «Беларускае пытанне ў праграмах польскіх палітычных партый у 1918–1922 гг.». Дасягненнем сучаснай польскай гістарыяграфіі можна назваць шэраг прац аўтара, прысвечаных беларускай палітыцы польскага ўрада: «Беларусы ў II Рэчы Паспалітай»⁶, «Паміж Польшчай і Расіяй. Беларусь у канцэпцыях польскіх палітычных групавак у 1918–1922 гг.» [7], «Палітыка польскіх урадаў у адносінах да беларускай меншасці ў 1918–1939 гг.» і інш. На аснове гісторыка-храналагічнага прынцыпу даследчык прасачыла дынаміку поглядаў урадавых колаў Польшчы на становішча беларусаў у дзяржаве і вызначыла тры асноўныя канцэпцыі вырашэння беларускага пытання, якія разглядаліся польскімі палітыкамі: канцэпцыю нацыянальнай дзяржавы, федэрацыйную канцэпцыю і так званую краёвую канцэпцыю. На думку К. Гамулка, на практыцы ўлады Рэчы Паспалітай

³Mniejszości narodowe i religijne w pokomunistycznej Europie Środkowowschodniej : materiały z międzynarod. konf. (Lublin, 20–22 paźdz. 1992 r.). Cz. 2. Polityka narodowościowa państw Europy Środkowowschodniej / red.: J. Z. Pietraś, A. Czarnocki. Lublin : Inst. Europy Środkowo-Wschodniej, 1993. 240 s.

⁴Waldemar Paruch [Zasoby elektroniczne] // Nauka Polska. URL: <https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=23360&lang=pl&k=t1uk6q> (data odwołania: 20.07.2022).

⁵Paruch W. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939) // Mniejszości narodowe i religijne w pokomunistycznej Europie Środkowowschodniej : materiały z międzynarod. konf. (Lublin, 20–22 paźdz. 1992 r.). Cz. 2. Polityka narodowościowa państw Europy Środkowowschodniej / red.: J. Z. Pietraś, A. Czarnocki. Lublin : Inst. Europy Środkowo-Wschodniej, 1993. S. 100–102.

⁶Gomółka K. Białorusini w Drugiej Rzeczypospolitej. Gdansk : Wydaw. Politech. Gdańskiej, 1992. 179 s.

рэалізоўвалі канцэпцыю нацыянальнай дзяржавы, сфармуляваную прадстаўнікамі нацыянал-дэмакратычнага руху. Палітыку ў адносінах да беларусаў аўтар трактуе як асімілятарскую⁷.

У шэрагу манаграфій К. Гамулка беларускае пытанне разглядаецца ў кантэксце пазіцый розных палітычных колаў Польшчы ў часы станаўлення польскай дзяржаўнасці, польска-савецкай вайны і далучэння беларускіх зямель да Польшчы. На думку аўтара, польскія сілы разлічвалі разыграць беларускую карту ў маі 1919 г. з дапамогай «беларускага плана» І. Падэрэўскага. Гэты план прадугледжваў стварэнне незалежнай беларускай дзяржавы ў цесным саюзе з Польшчай. Задумка не была рэалізавана па той прычыне, што яе не падтрымалі польскія палітыкі [8, s. 73–74].

У манаграфіі К. Гамулка «Беларусы ў II Рэчы Паспалітай» уздымаецца не даследаваная раней тэма – становішча беларусаў у польскай арміі. Як адзначае даследчык, з 1923 г. беларусы для праходжання тэрміновай службы ў арміі накіроўваліся ў цэнтральныя і заходнія рэгіёны Польшчы, як можна далей ад родных мясцін. Праўда, такая практыка прымянялася да ўсіх салдат тэрміновай службы незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці. Таксама з 1922 г. дзейнічала правіла, згодна з якім колькасць салдат – прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей – не павінна была перавышаць 30 % ад асабовага складу вайсковай адзінкі. Даследчык адзначае, што польская армія лічылася важным асяродкам паланізацыі. Так, сярод салдат гэты працэс вёўся планамерна і мэтанакіравана, прычым беларусы лічыліся найбольш спрыяльным матэрыялам для асіміляцыі⁸. У 1933–1936 гг. сярод камандзіраў воінскіх часцей праводзілася анкетаваанне з мэтай удакладнення вынікаў паланізацыйнай палітыкі. К. Гамулка азнаёмілася з матэрыяламі анкет і прыйшла да высновы аб тым, што паланізацыя беларусаў у войску фактычна правалілася⁹.

Выкладчык Універсітэта імя Марыі Кюры-Складоўскай (Люблін) У. Міх у манаграфіі «Праблемы нацыянальных меншасцей у палітычнай думцы польскага кансерватыўнага руху (1918–1939)» [9] прыходзіць да высновы аб тым, што кансерватары, як прадстаўнікі шырокага ўмерана правага палітычнага руху, мелі розныя ідэі наконт правядзення нацыянальнай палітыкі. Пасля майскага перавароту 1926 г. яны падтрымлівалі пазіцыю ўрадавых колаў па большасці нацыянальных пытанняў. Найбольш выразныя ідэі кансерватары выказвалі наконт вырашэння яўрэйскага і ўкраінскага пытанняў. Беларускае ж пытанне ў іх уяўленні не было

настолькі злабадзённым, каб пагражаць бяспецы польскай дзяржавы, таму розныя кансерватыўныя партыі прапаноўвалі вырашаць яго па-рознаму. Фактычна ўсе кансерватары, акрамя краёўцаў, выступалі за асіміляцыю беларусаў. Краёўцы прапаноўвалі некаторыя паслабленні для беларускага насельніцтва ў сферы культуры і гаспадаркі, але на агульным палітычным небасхіле іх голас быў вельмі слабы [9, s. 209–210, 223–224].

У манаграфіі «Чужы ў польскім доме. Нацыяналістычныя канцэпцыі вырашэння праблемы нацыянальных меншасцей» [10] У. Міх сканцэнтраванымі навуковымі інтарэсамі на нацыяналістычных канцэпцыях вырашэння нацыянальнага пытання. Пазіцыю нацыяналістаў дэманстравала іх упэўненасць у тым, што паміж Польшчай і Расіяй «аніякіх народаў няма і быць не можа» [10, s. 4]. Да носьбітаў нацыяналістычнай ідэалогіі аўтар адносіць нацыяналістычную партыю і блізкія да яе партыі, некаторыя групы, якія на чале з Лагерам нацыянальнага аб'яднання праводзілі палітыку санацыі, а таксама нацыянал-сацыялістаў. На думку аўтара, нацыяналістычныя канцэпцыі вырашэння нацыянальнага пытання прапаноўвалі члены нават тых палітычных груп, якія мелі іншыя ключавыя напрамкі ідэалогіі: манархісты, хрысціянскія дэмакраты, частка кансерватараў і нават члены Польскай сялянскай народнай партыі «Пяст» [10, s. 5]. У. Міх дастаткова падрабязна разглядае, якую палітыку розныя партыі прапаноўвалі праводзіць у дачыненні да пэўных нацыянальных меншасцей (палітыка ў адносінах да яўрэяў адрознівалася ад палітыкі ў адносінах да ўкраінцаў і беларусаў) [10, s. 91–113].

Гісторыяй беларуска-польскага пагранічча і міжнацыянальных адносін дзвюх краін займаецца беластоцкі даследчык Я. Е. Мілеўскі. У адной з публікацый ён сцвярджае, што ўключэнне часткі Беларусі ў склад Польшчы было прагрэсіўным актам для беларусаў, якія мелі нізкую нацыянальную самасвядомасць і не імкнуліся да рэалізацыі пэўных форм нацыянальнага самавызначэння, у тым ліку да стварэння нацыянальнай аўтаноміі¹⁰. Я. Е. Мілеўскі падкрэслівае, што ў фарміраванні ідэі аб нацыянальнай дзяржаўнасці сярод насельніцтва Заходняй Беларусі важнае значэнне адыграў перыяд знаходжання рэгіёна ў складзе Польшчы. На аснове архіўных і статыстычных матэрыялаў гісторык вывучае жыццё Беластоцкага ваяводства і выказвае думку аб тым, што вырашэнне нацыянальнага пытання з'яўлялася адной з важнейшых умоў развіцця краю [11].

Праца Э. Кірвель «Паўночна-ўсходнія крэсы Рэспублікі Польскай у 1918–1939 гг.: палітычнае абліч-

⁷ Gomółka K. Białorusini w Drugiej Rzeczypospolitej. Gdansk : Wydaw. Politech. Gdańskiej, 1992. S. 106, 119.

⁸ Ibid. S. 138.

⁹ Ibid. S. 143.

¹⁰ Milewski J. J. Władze i ugrupowania polityczne polskie wobec kwestii białoruskie w Polsce w okresie międzywojennym // Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej. Białystok : Dział Wydaw. Filii UW, 1995. S. 361–371.

ча» [12] уражае ў першую чаргу сваёй назвай, бо ў XXI ст. у навуковых працах (нават у польскіх) тэрмін «крэсы» рэдка ўжываецца без двукосся. Пад паўночна-ўсходнімі «крэсамі» аўтар мае на ўвазе толькі Віленскае і Навагрудскае ваяводства. Навуковая навізна працы заключаецца ў тым, што крыніцавую базу даследавання склалі матэрыялы Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Літвы.

Вядомым даследчыкам жыцця насельніцтва Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы з'яўляецца прафесар Беластоцкага ўніверсітэта В. Сляшыньскі, у поле зроку якога трапляюць пытанні нацыянальнай палітыкі польскіх улад у дачыненні да беларусаў. Цікавасць выклікае манаграфія навукоўца «Барацьба дзяржаўных органаў з беларускай дыверсійнай дзейнасцю» [13]. На шырокай крыніцазнаўчай базе падрыхтавана кніга В. Сляшыньскага «Унутраная бяспека ў палітыцы польскай дзяржавы на паўночна-ўсходніх землях II Рэчы Паспалітай». Вырашэнне польскімі ўладамі нацыянальнага і канфесійнага пытанняў разглядаецца аўтарам як асноўны фактар забеспячэння грамадскай бяспекі і палітычнай стабільнасці дзяржавы [14]. Сваю пазіцыю прафесар дэманструе і ў артыкуле «Нацыянальная палітыка польскіх улад на землях Усходняй Літвы і Заходняй Беларусі»¹¹. У публікацыі даследчык падкрэслівае розніцу паміж дэкларацыяй праектаў нацыянальнай палітыкі і іх рэалізацыяй на месцах. Аўтар прыходзіць да высновы аб тым, што «прычыны адсутнасці эфектыўных вынікаў нацыянальнай палітыкі ў першай палове 1920-х гадоў улады бачылі не ў памылковых устаноўках асіміляцыйнай канцэпцыі, а ў недахопах і памылках у дзейнасці дзяржаўных органаў»¹². В. Сляшыньскі прызнае асіміляцыйны характар польскай палітыкі ў адносінах да беларусаў і тлумачыць яго аб'ектыўнымі прычынамі: слабай пазіцыяй беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі, нізкім узроўнем нацыянальнай свядомасці беларускага насельніцтва, адсутнасцю рэакцыі міжнароднага супольніцтва на парушэнні праў нацыянальных меншасцей і неабходнасцю барацьбы з камуністычным рухам. Для характарыстыкі нацыянальнай палітыкі Польшчы ў адносінах да беларусаў у 1930-я гг. даследчык выкарыстоўвае выраз «асіміляцыя без адкрытых канфліктаў»¹³.

У аглядавай працы «Палескае ваяводства» [15] (серыя манаграфічных публікацый «“Крэсовыя” ваяводства II Рэчы Паспалітай») В. Сляшыньскі даследуе асаблівасці рэалізацыі нацыянальнай і канфесійнальнай палітыкі ў рэгіёне на аснове аналізу сацыяльна-эканамічнага і культурнага жыцця. У кнізе апісваецца канцэпцыя нацыянальнай палітыкі палескага ваяводства С. Даўнаровіча, якая прадугледжвала ўзмацненую паланізацыю. В. Сляшыньскі перакананы ў тым, што польскія ўлады рэалізавалі план С. Даўнаровіча (з пэўнымі мадыфікацыямі). У манаграфіі таксама адзначаюцца поспехі ў гаспадарчым развіцці Палескага ваяводства ў 1930-я гг., што сведчыла аб эфектыўнай дзейнасці польскай адміністрацыі.

У 2011–2014 гг. В. Сляшыньскі выступаў кіраўніком беларуска-польскага навукова-даследчага праекта «Дакументы па гісторыі паўночна-ўсходніх “крэсаў” II Рэчы Паспалітай». Мэтай праекта з'яўлялася навуковая папулярызацыя матэрыялаў па гісторыі Беларусі і Польшчы ў 1919–1939 гг., якія захоўваюцца ў беларускіх, літоўскіх і польскіх архівах. Праект ажыццяўляўся супрацоўнікамі Беластоцкага ўніверсітэта і Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Па выніках даследаванняў апублікавана шэсць прац¹⁴. Сярод іх тэме рэалізацыі нацыянальнай палітыкі прысвечаны наступныя публікацыі: «Пратакты і справаздачы пасяджэнняў ваявод і стараст. Палескае ваяводства», «Кантраляваць ці ліквідаваць. Камуністычная партыя Заходняй Беларусі», «Пратакты і справаздачы сходаў ваяводаў і стараст. Навагрудскае ваяводства», «Пратакты і справаздачы сходаў ваявод і стараст. Віленскае ваяводства», «Выхаваць лаяльных грамадзян. Адукацыйная палітыка Польскай дзяржавы на Палесці».

Курс, узяты польскімі ўладамі ў сферы адукацыі на тэрыторыі Заходняй Беларусі, найбольш дакладна характарызуе агульны кірунак нацыянальнай палітыкі Польшчы ў адносінах да беларусаў. Гэтай тэме прысвечаны шэраг даследаванняў, найбольш грунтоўныя з іх праведзены яшчэ ў часы ПНР. Напрыклад, у працы М. Семаковіча аналізуецца прапанова нацыянальных дэмакратаў і пілсудчыкаў па вырашэнні адукацыйнага пытання. Наяўнасць розных пазіцый абумоўлівала сітуацыю, пры якой

¹¹Сляшыньскі В. Нацыянальная палітыка польскіх улад на землях Усходняй Літвы і Заходняй Беларусі // Беларус. гіст. часоп. 2006. № 9. С. 9–15.

¹²Там жа. С. 11.

¹³Там жа. С. 12–13.

¹⁴Jarmarki Poleskie – próba aktywizacji życia gospodarczego / red.: W. Śleszyński, A. Włodarczyk. Kraków : Avalon, 2013. 147 s.; Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów – województwo poleskie / wstęp i oprac. nauk. W. Śleszyński ; współ. M. Szarejko. Kraków : Avalon, 2014. 313 s.; Kontrolować czy likwidować – Komunistyczna partia Zachodniej Białorusi / wstęp i oprac. nauk. W. Śleszyński ; współ. J. Owłasiuk. Białystok : Avalon, 2015. 368 s.; Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów – województwo nowogrodzkie / wstęp i oprac. nauk. M. Szarejko, W. Śleszyński. Białystok : Avalon, 2015. 135 s.; Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów – województwo wileńskie / wstęp i oprac. nauk. M. Szarejko, W. Śleszyński. Białystok : Avalon, 2016. 373 s.; Wychować lojalnych obywateli – polityka oświatowa państwa polskiego na Polesiu / wstęp i oprac. nauk. A. Smolarczyk, W. Śleszyński, A. Włodarczyk. Kraków : Avalon, 2016. 167 s.

кіруючая суполка вагалася паміж рэалізацыяй канцэпцыі нацыянальнага выхавання і рэалізацыяй канцэпцыі дзяржаўнага выхавання. Нягледзячы на пэўныя рэверансы некаторых прыхільнікаў дзяржаўнай асіміляцыі нацыянальных меншасцей (напрыклад, Л. Васілеўскага) у бок нацыянальнай адукацыі, абедзве канцэпцыі прадугледжвалі абмежаванні ў выкарыстанні моў нацыянальных меншасцей у сістэме польскай адукацыі. М. Семаковіч прыходзіць да высновы аб тым, што ў 1930-я гг. прадстаўнікі пілсудчыкаў – прыхільнікі канцэпцыі дзяржаўнага выхавання – згаджаюцца з пазіцыяй нацыянальных дэмакратаў і выступаюць супраць вядзення адукацыйнага працэсу на мовах нацыянальных меншасцей¹⁵.

Аўтарытэтным даследчыкам тэмы асветы ў Заходняй Беларусі з’яўляецца беластоцкі гісторык А. Смалярчык. У адной са сваіх прац аўтар праводзіць аналіз адпаведных нарматыўна-прававых актаў, кадровай палітыкі, метадаў кіравання мясцовага дзяржапарату і адзначае асіміляцыйны характар польскай адукацыйнай палітыкі ў адносінах да беларусаў [16].

Сучасныя тэндэнцыі польскай гістарыяграфіі па заходнебеларускіх праблемах у міжваеннай Польшчы ілюструе навуковая творчасць вроцлаўскага гісторыка П. Ціхарацкага. Яго працы характарызуюцца звужэннем тэматыкі: сацыяльна-палітычныя праблемы даследуюцца на прыкладзе канкрэтных тэрыторый (у першую чаргу Палесся)¹⁶ [17–19], разглядаецца дзейнасць персаналій – прадстаўнікоў польскай адміністрацыі¹⁷ [20], аналізуюцца пэўныя аспекты адносін польскай адміністрацыі і каталіцкай царквы ў Заходняй Беларусі¹⁸. П. Ціхарацкі з’яўляецца адным з укладальнікаў зборнікаў дакументаў па гісторыі Заходняй Беларусі ў складзе міжваеннай Польшчы. У кантэксце нашага даследавання неабходна адзначыць зборнік успамінаў вядомага грамадска-палітычнага дзеяча Польшчы Л. Васілеўскага, які з’яўляўся паплечнікам Ю. Пілсудскага і прымаў актыўны ўдзел у распрацоўцы польскай нацыянальнай палітыкі. Адзін з дакументаў, размешчаных у зборніку, прысвечаны падарожжю Л. Васілеўскага па ўсходніх ваяводствах, дзе ён сустракаўся як з функцыянерамі мясцовай адміністрацыі, так і з прадстаўнікамі нацыянальных рухаў. Змест дзённіка дапамагае зразумець абставіны, у якіх распрацоўваліся планы па вырашэнні нацыянальнага пытання¹⁹.

У манаграфіі [21] Я. Янушэўска-Юркевіч на прыкладзе Віленскага ваяводства разглядае становішча беларускай нацыянальнай меншасці і адносіны беларусаў з мясцовай адміністрацыяй. Нацыянальная палітыка Польшчы ў адносінах да беларусаў на Віленшчыне мела свае асаблівасці ў параўнанні з іншымі ўсходнімі ваяводствамі. Гэта было абумоўлена высокай актыўнасцю беларускіх грамадскіх арганізацый у рэгіёне. Я. Янушэўска-Юркевіч адзначае, што гэта актыўнасць успрымалася мясцовымі польскімі ўладамі пераважна як небяспечная [21, s. 608–610].

Арыгінальным падыходам да вывучэння адносін паміж польскай адміністрацыяй і насельніцтвам далучаных усходніх тэрыторый вызначаюцца кнігі гісторыка і сацыёлага У. Мяндрэцкага «Валынскае ваяводства (1921–1939): элементы цывілізацыйных, грамадскіх і палітычных перамен» [22] і «Польская інтэлігенцыя на Валыні ў міжваенны перыяд» [23]. У Заходняй Украіне склалася сітуацыя, аналагічная сітуацыі ў Заходняй Беларусі. Аўтар разглядае шматлікія аспекты дзейнасці прадстаўнікоў мясцовай улады, не саромеючыся адзначаць негатыўныя моманты іх паводзін (праяўленні ўласнай перавагі і ўпэўненасці ў беспакаранасці). На думку У. Мяндрэцкага, адмоўныя вынікі польскай палітыкі ва ўсходніх рэгіёнах былі абумоўлены не шавінізмам мясцовай адміністрацыі, а яе недастатковай даведчанасцю аб жыцці краю. Навуковец даследуе гісторыю міжваеннай Польшчы і ўсходніх ваяводстваў, выкарыстоўваючы каштоўныя і антрапалагічныя падыходы. Грунтоўнае даследаванне ўвасобілася ў падрыхтоўцы манаграфій «“Крэсовы” калейдаскоп: вандроўкі па ўсходніх землях II Рэчы Паспалітай. 1918–1939 гг.» [24] і «Абноўлены сметнік. Як мы ставіліся да незалежнасці ў II Рэчы Паспалітай» [25]. Аўтар звяртаецца да шырокага выкарыстання тэрміна «крэсы» ў адносінах да ўсходніх земляў міжваеннай Польшчы, даследуе паходжанне дадзенага паняцця і абгрунтоўвае важнасць міфа аб «крэсах» у станаўленні польскай нацыянальнай самасвядомасці [24, s. 9]. Пазіцыю большасці палітычных дзеячаў міжваеннай Польшчы (у тым ліку па нацыянальным пытанні) У. Мяндрэцкі характарызуе негатыўна, але гэта крытыка не датычыцца іх шавіністычных поглядаў у адносінах да нацыянальных меншасцей. Даследчык канцэнтруе сваю ўвагу на тым, якую выгаду палякі маглі

¹⁵ Siemakowicz M. Polityka oświatowa władz polskich wobec mniejszości białoruskiej w Drugiej Rzeczypospolitej – aspekt programowy // Białoruś w XX stuleciu: w kręgu kultury i polityki / pod red. D. Michaluk. Toruń : Wydaw. Nauk. Uniw. Mikołaja Kopernika, 2007. S. 625–642.

¹⁶ Cichoracki P. Polesie nieidylliczne. Zaburzenia porządku publicznego w województwie poleskim w latach trzydziestych XX w. Łomianki : LTW, 2012. 273 s.

¹⁷ Cichoracki P. Piotr Olewiński – współtwórca i kontestator poleskiej sanacji // Piłsudzczy i sanatorzy drugiego planu (1926–1939). Portrety zbiorowe i indywidualne / red.: R. Litwiński, M. Sioma. Lublin : Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskie, 2019. S. 485–502.

¹⁸ Cichoracki P. Administracja państwowa a Kościół katolicki na obszarze województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1937–1939 // Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku. T. 6. Kościół katolicki / pod red. T. Gawina. Warszawa : Studium Europy Wschod. Uniw. Warszawskiego, 2022. S. 277–296.

¹⁹ Wasilewski L. Wspomnienia 1870–1904 (1914). Fragmenty dziennika 1916–1926. Diariusz podróży po kresach 1927. Łomianki : LTW, 2014. 368 s.

атрымаць і атрымалі ад суіснавання з іншымі этнасамі [25]. У кнізе «“Крэсовы” калейдаскоп: вандроўкі па ўсходніх землях II Рэчы Паспалітай. 1918–1939 гг.» У. Мяндрэцкі падсумоўвае, што ў першыя гады свайго існавання II Рэч Паспалітая фарміравалася як нацыянальная дзяржава, мэтай развіцця якой былі інтарэсы толькі палякаў. За 20 гадоў у гэтым кірунку зроблена многа: умацавана інстытуцыянальнасць, забяспечаны матэрыяльны рост, а сярод большасці грамадзян польскай нацыянальнасці сфарміравалася прадзяржаўная пазіцыя. Але, як адзначае аўтар, пазіцыянаванне Польшчы як нацыянальнай дзяржавы выключала з грамадска-палітычнага жыцця дастаткова актыўную групу грамадзян, якія не ідэнтыфікавалі сябе з польскай нацыянальнасцю. Больш за тое, прадстаўнікі гэтай грамадскай групы (а яны складалі прыблізна трэцюю частку насельніцтва II Рэчы Паспалітай) падазраваліся ў нелаяльнасці да польскіх дзяржаўных інтарэсаў [24, s. 388–389].

Асобную пазіцыю займаюць гісторыкі Польшчы, якія гуртуюцца вакол Беларускага гістарычнага таварыства і яго навуковага выдання – часопіса «Беларускія гістарычныя сшыткі» (*Białoruskie zeszyty historyczne*). Яны прадстаўляюць канцэпцыю, згодна з якой беларусы з’яўляюцца гістарычным суб’ектам, а не аб’ектам варожых ці прыхільных палітычных сіл.

Аўтарытэтным даследчыкам грамадска-палітычнага развіцця Заходняй Беларусі з’яўляецца член Беларускага гістарычнага таварыства Я. Мірановіч. Першапачаткова яго навуковы інтарэс канцэнтравалася на становішчы насельніцтва Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы ў 1944–1949 гг. Паступова гісторык перайшоў да аналізу становішча беларусаў у складзе II Рэчы Паспалітай. Яго манаграфія «Бе-

ларусы ў Польшчы (1918–1949)» [26] – гэта перакладзены на беларускую мову і дапрацаваны варыянт кнігі «Białorusini w Polsce 1944–1949» [27].

Я. Мірановіч з’яўляецца аўтарам шэрагу даследаванняў, прысвечаных распрацоўцы канцэпцыі нацыянальнай палітыкі ў лагеры пілсудчыкаў. Аўтар задаецца пытаннем аб тым, па якой прычыне Ю. Пілсудскі з папалчнікамі ў 1930-я гг. адышоў ад дэклараванай ім у часы аднаўлення польскай дзяржавы федэрацыйнай канцэпцыі і стаў прыхільнікам канцэпцыі нацыянальнай дзяржавы. У той жа час Л. Васілеўскі, Т. Галуўка, М. Недзялкоўскі і іншыя тэарэтыкі нацыянальнай палітыкі Ю. Пілсудскага працягвалі прытрымлівацца ліберальных у адносінах да беларусаў і ўкраінцаў поглядаў і лічылі палітыку санацыі непрымальнай для пабудовы нармальных міжнацыянальных адносін на ўсходзе дзяржавы. Важным складнікам поспеху нацыянальнай палітыкі была яе рэалізацыя мясцовымі ўладамі. Я. Мірановіч звяртае ўвагу на вобраз беларуса, што сфарміраваўся ў традыцыйнай свядомасці нізавога польскага чыноўніка. На думку гісторыка, традыцыйныя пагардлівыя адносіны да беларусаў з боку адміністрацыйнага апарату зрабілі немагчымым іншы варыянт рэалізацыі нацыянальнай палітыкі на месцах [28, s. 23].

Вядомы беластоцкі даследчык царкоўна-рэлігійнай гісторыі А. Мірановіч у манаграфіі «Праваслаўная царква ў Польшчы» падкрэслівае важнасць правядзення ўзважанай канфесійнай палітыкі ў Заходняй Беларусі. Даследчык пазітыўна ацэньвае стварэнне аўтакефальнай праваслаўнай царквы ў міжваеннай Польшчы, матывуючы гэта неабходнасцю «вырваць праваслаўную царкву з-пад маскоўскай юрысдыкцыі» [29, s. 515].

Заклучэнне

У часы існавання ПНР польская гістарыяграфія старалася не ўздываць вострых пытанняў польска-савецкіх адносін. Адною са спрэчных тэм з’яўлялася палітыка польскіх улад у адносінах да нацыянальных меншасцей у міжваеннай Польшчы. Тым не менш аўтарытэтным даследчыкам нацыянальнай палітыкі польскай дзяржавы А. Хайноўскі і Е. Тамашэўскі называлі сацыялістычныя погляды Ю. Пілсудскага міфам, а федэрацыйную канцэпцыю, якую ён дэкларавалі ў часы польска-савецкай вайны і ў пачатку 1920-х гг., – тактычным прыёмам для прыцягнення ўсходніх рэгіёнаў у склад Польшчы. Даследаванні перыяду існавання ПНР адлюстроўвалі ў цэлым мірны характар суіснавання этнасаў у міжваеннай Польшчы. Пэўная жорсткасць польскай нацыянальнай палітыкі тлумачылася неабходнасцю супрацьстаяць камуністычнаму ўплыву і русіфікацыі. Пра парушэнні канстытуцыйных праў і свабод беларусаў не згадвалася. У 1990-я гг. пазіцыя польскіх гісторыкаў наконт нацыянальнай палітыкі Польшчы

ў міжваенны перыяд эвалюцыяніравала ўправа. Гісторыкі імкнуліся апраўдаць змены ў ідэалогіі кіруючага кола пілсудчыкаў у бок жорсткасці знешняй пагрозай, эканамічнымі праблемамі і іншымі аб’ектыўнымі фактарамі.

Пасля таго як сацыялістычная парадыгма ў канцы 1980-х гг. страціла актуальнасць, у польскай гістарыяграфіі сфарміраваліся дзве асноўныя канцэпцыі ў ацэнцы нацыянальнай палітыкі Польшчы ў адносінах да беларусаў. Першая канцэпцыя звярталася да спадчыны міжваенных ідэй, часткова забытых у савецкі час. Яе сутнасць можна апісаць наступным чынам. Беларуска нацыянальная меншасць амаль не валодала нацыянальнай самасвядомасцю, таму асіміляцыя беларусаў у Польшчы выглядала натуральна. Паланізацыя беларусаў падавалася як прагрэсіўны працэс іх далучэння да еўрапейскіх цывілізацыйных каштоўнасцей. Прыхільнікі гэтай канцэпцыі адзначалі, што беларускі нацыянальна-вызваленчы рух быў інспіраваны

савецкімі бальшавікамі, якія хацелі «разгайдаць» сітуацыю ў Заходняй Беларусі і стварыць бацчасць таго, што мясцовае насельніцтва імкнецца да ўваходжання рэгіёна ў склад СССР. Другая канцэпцыя з'яўлялася менш распаўсюджанай. Яе тэарэтыкі К. Гамулка і У. Міх адстойвалі пункт гледжання, згодна з якім нацыянальная палітыка польскай дзяржавы ў адносінах да беларусаў была варожай і шкоднай.

Дадзеную палітыку гісторыкі не саромеліся называць асіміляцыйнай, а ідэі кіруючых палітычных колаў – нацыяналізмам.

Да асобнай групы можна аднесці вучоных – членаў Беларускага гістарычнага таварыства. Яны пазіцыянавалі сябе ў якасці прадстаўнікоў беларускай гістарыяграфіі, змагароў за нацыянальныя інтарэсы беларускага народа.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Цымбал АГ. Вобраз Заходняй Беларусі ў складзе II Рэчы Паспалітай у польскай гістарыяграфіі. *Вестник МГЛУ. Серія 3, Історыя, філосафія, сацыялогія, эканоміка, культуралогія, політалогія*. 2017;16:21–27.
2. Цымбал АГ. Сучасная польская гістарыяграфія палітычнага жыцця ў Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.). *Вестник МГЛУ. Серія 3, Історыя, філосафія, сацыялогія, эканоміка, культуралогія, політалогія*. 2021;20:41–46.
3. Загідулін АМ. Беларусы ў складзе польскай дзяржавы (1921–1939 гг.) у польскай гістарыяграфіі 40–80-х гг. XX ст. *Вестник Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1, Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія*. 2022;1(14):51–57.
4. Tomaszewski J. *Ojczyzna nie tylko Polaków: mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza; 1985. 223 s.
5. Kazimierz Podlaski. *Białorusini, litwini, ukraińcy*. Białystok: Versus; 1990. 152 s.
6. Darski J. *Białoruś. Historia, współczesność, konflikty narodowe*. Warszawa: Instytut Polityczny; 1993. 105 s.
7. Gomółka K. *Między Polską a Rosją. Białoruś w koncepcjach polskich ugrupowań politycznych w latach 1918–1922*. Warszawa: Gryf; 1994. 263 s.
8. Gomółka K. *Polskie ugrupowania polityczne wobec kwestii białoruskiej 1918–1922*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski; 1989. 267 s.
9. Mich W. *Koncepcje rozwiązania problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939)*. Lublin: Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej; 1992. 306 s.
10. Mich W. *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; 1994. 326 s.
11. Milewski JJ. *Z dziejów województwa Białostockiego w okresie międzywojennym*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku; 1999. 137 s.
12. Kirwieli E. *Kresy Polnocno-Wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939: oblicze polityczne*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; 2011. 219 s.
13. Śleszyński W. *Walka instytucji państwowych z białoruską działalnością dywersyjną (1920–1925)*. Białystok: Polskie Towarzystwo Historyczne; 2005. 184 s.
14. Śleszyński W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN; 2007. 400 s.
15. Śleszyński W. *Województwo Poleskie*. Kraków: Avalon; 2014. 335 s.
16. Smolarczyk A. *Szkolnictwo powszechne i oświata pozaszkolna w województwie poleskim w latach 1919–1939*. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN; 2014. 541 s.
17. Cichoracki P. *Województwo poleskie 1921–1939. Z dziejów politycznych*. Łomianki: LTW; 2014. 477 s.
18. Cichoracki P. *Komuniści na Polesiu w latach 1921–1939*. Łomianki: LTW; 2016. 274 s.
19. Cichoracki P. *Stołpce-Łowcza-Leśna 1924. II Rzeczypospolita wobec najpoważniejszych incydentów zbrojnych w województwach północno-wschodnich*. Łomianki: LTW; 2012. 356 s.
20. Cichoracki P. *Droga ku anatemie. Wacław Kostek-Biernacki (1884–1957)*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej; 2009. 496 s.
21. Januszewska-Jurkiewicz J. *Stosunki narodowościowe na Wileńszczyźnie w latach 1920–1939*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego; 2010. 712 s.
22. Mędrzecki W. *Województwo Wołyńskie (1921–1939): elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich; 1988. 202 s.
23. Mędrzecki W. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. Warszawa: Neriton; 2005. 332 s.
24. Mędrzecki W. *Kresowy kalejdoskop: Wędrowniki przez Ziemię Wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 2018. 422 s.
25. Mędrzecki W. *Odzyskany śmietnik. Jak radziliśmy sobie z niepodległością w II Rzeczypospolitej?* Warszawa: Wydawnictwo Literackie; 2022. 486 s.
26. Мірановіч Я. *Беларусы ў Польшчы (1918–1949)*. Вільня: Інстытут беларусістыкі; 2010. 191 с.
27. Mironowicz E. *Białorusini w Polsce 1944–1949*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 1993. 218 s.
28. Mironowicz E. *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowski*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana; 2007. 294 s.
29. Mironowicz A. *Kościół prawosławny w Polsce*. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne; 2006. 917 s.

References

1. Tsymbal AG. [The image of Western Belarus as part of the Second Polish-Lithuanian commonwealth in Polish historiography]. *Vestnik MGLU. Seriya 3, Istorija, filosofija, sotsiologija, ehkonomika, kul'turologija, politologija*. 2017;16:21–27. Belarusian.
2. Tsymbal AG. [Contemporary Polish historiography of political life in Western Belarus (1921–1939)]. *Vestnik MGLU. Seriya 3, Istorija, filosofija, sotsiologija, ehkonomika, kul'turologija, politologija*. 2021;20:41–46. Belarusian.

3. Zagidulin AM. Belarusians as part of the Polish state (1921–1939) in the Polish historiography of the 40s–80s of the 20th century. *Vesnik of Yanka Kupala State University of Grodno. Series 1, History and archaeology. Philosophy. Political Science.* 2022;1(14):51–57. Belarusian.
4. Tomaszewski J. *Ojczyzna nie tylko Polaków: mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza; 1985. 223 s.
5. Kazimierz Podlaski. *Białorusini, litwini, ukraińcy*. Białystok: Versus; 1990. 152 s.
6. Darski J. *Białoruś. Historia, współczesność, konflikty narodowe*. Warszawa: Instytut Polityczny; 1993. 105 s.
7. Gomółka K. *Między Polską a Rosją. Białoruś w koncepcjach polskich ugrupowań politycznych w latach 1918–1922*. Warszawa: Gryf; 1994. 263 s.
8. Gomółka K. *Polske ugrupowania polityczne wobec kwestii białoruskiej 1918–1922*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski; 1989. 267 s.
9. Mich W. *Koncepcje rozwiązania problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939)*. Lublin: Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej; 1992. 306 s.
10. Mich W. *Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; 1994. 326 s.
11. Milewski JJ. *Z dziejów województwa Białostockiego w okresie międzywojennym*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku; 1999. 137 s.
12. Kirwiel E. *Kresy Polnocno-Wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939: oblicze polityczne*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; 2011. 219 s.
13. Śleszyński W. *Walka instytucji państwowych z białoruską działalnością dywersyjną (1920–1925)*. Białystok: Polskie Towarzystwo Historyczne; 2005. 184 s.
14. Śleszyński W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN; 2007. 400 s.
15. Śleszyński W. *Województwo Poleskie*. Kraków: Avalon; 2014. 335 s.
16. Smolarczyk A. *Szkolnictwo powszechne i oświata pozaszkolna w województwie poleskim w latach 1919–1939*. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN; 2014. 541 s.
17. Cichoracki P. *Województwo poleskie 1921–1939. Z dziejów politycznych*. Łomianki: LTW; 2014. 477 s.
18. Cichoracki P. *Komuniści na Polesiu w latach 1921–1939*. Łomianki: LTW; 2016. 274 s.
19. Cichoracki P. *Stołpce-Łowcza-Leśna 1924. II Rzeczypospolita wobec najpoważniejszych incydentów zbrojnych w województwach północno-wschodnich*. Łomianki: LTW; 2012. 356 s.
20. Cichoracki P. *Droga ku anatemie. Wacław Kostek-Biernacki (1884–1957)*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej; 2009. 496 s.
21. Januszewska-Jurkiewicz J. *Stosunki narodowościowe na Wileńszczyźnie w latach 1920–1939*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego; 2010. 712 s.
22. Mędrzecki W. *Województwo Wołyńskie (1921–1939): elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich; 1988. 202 s.
23. Mędrzecki W. *Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym*. Warszawa: Neriton; 2005. 332 s.
24. Mędrzecki W. *Kresowy kalejdoskop: Wędrowki przez Ziemię Wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 2018. 422 s.
25. Mędrzecki W. *Odzyskany śmietnik. Jak radziliśmy sobie z niepodległością w II Rzeczypospolitej?* Warszawa: Wydawnictwo Literackie; 2022. 486 s.
26. Miranovich Ja. *Belarusy w Pol'shchy (1918–1949)* [Belarusians in Poland (1918–1949)]. Vilnius: Instytut belarustyki; 2010. 191 p. Belarusian.
27. Mironowicz E. *Białorusini w Polsce 1944–1949*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 1993. 218 s.
28. Mironowicz E. *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana; 2007. 294 s.
29. Mironowicz A. *Kościół prawosławny w Polsce*. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne; 2006. 917 s.

Атрымана 07.08.2023 / выпраўлена 14.11.2023 / прынята 15.12.2023.
Received 07.08.2023 / revised 14.11.2023 / accepted 15.12.2023.